A DÁN SZOCIÁLPOLITIKA ÉS SZOCIÁLIS REFORM

A nagyrészben agrárjellegű, mindössze 43.000 km^2 kiterjedésű kis Dánia a múlt század közepe óta fokozódó mértékben fordult iparának fejlesztése felé. Ekkor alakultak ki szociális viszonyainak eltolódásai és azoknak figyelembevétele a törvényhozásában. A XIX. század hetvenes éveinek elején indul el a dániai szakszervezetek megalakulása az akkori átmeneti viszonyoknak megfelelően korlátozott jelentőséggel. Már ezeknek figyelembevételével megindult a munkásvédelem törvényes szabályozása (1873: 10 éven aluli gyermekek gyári munkájának betiltása; 1889: védelem a gyárakban a gépek veszélye ellen), de a tulajdonképeni dán szociális törvényhozás a kilencvenes években alakul ki.

Az 1891-ben megjelent *szegénygyámolítási törvény* még nagyon is bonyolult rendelkezéseket tartalmazott az ellátási kötelezettség, az ellátási jogosultság és a közületek részvétele terén egyaránt. Egyidejűleg meghozták az *öregségi biztosítás* törvényét is; ez azonban tág teret engedett az érdemesség elbírálásának és sokféle feltétel teljesítéséhez is volt kötve. Az 1892-ben megjelent első *betegpénztári törvény* alapját az önkéntes biztosítás szolgáltatta, majd 1907-ben megjelent a *munkanélküliség elleni biztosítás* első törvénye. 1908-ban a házasságon kívül született gyermek felnevelésére szánt hatósági pénzsegélyt, majd az elhagyott asszonytól nevelt vagy elhagyott gyermekek segélyezését, 1913-ban pedig a férjét eltartó nő gyermekének segélyezését iktatták törvénybe.

Dánia ezekkel a törvényeivel már akkor a vezető államok sorába – vagy talán az egyedüli vezetőállam szerepére – küzdötte fel magát. A világháború után, semleges ország létére elért gazdasági fellendülése szolgáltatta az alapját annak, hogy törvényhozása legfőbb feladatának tekintette ezeknek a törvényeknek egészen korszerűvé tételét. Ezzel az egész dán társadalom egységes életkeretét és magas életszínvonalát az élet fordulataitól teljesen és véglegesen megóvott alapokra helyezte át.

Így 1921-ben bevezették a rokkantság elleni kötelező biztosítást; 1922-ben oly módon revideálták az öregségi ellátás törvényét, hogy a jövedelmi és vagyoni viszonyok figyelembevételével az *öregségi járulék* jogi alapjaira helyezték. Már ekkor rájöttek azonban arra, hogy az új törvények igen bonyolulttá teszik a régiekkel együtt a szociális viszonyok állandóan korszerű színvonalon tartását. Az összesen mintegy 50 fennálló törvény és rendelet egységesítését tehát 1933-ban négy főtörvényben fektették le, *„Szociális Reform”* néven. Ebben *K. Steincke*$_v$ a szociális ügyek minisztere egységes szabályokat létesített mindazokra az esetekre, amelyek lehetővé teszik egységes szabályok alkalmazását és elkerülik az olyan hátrányos elbánást, amelyek eddig, csupán a hozott törvényekben lefektetett és különböző időpontokban született határozatok révén adódtak. Például az özvegy gyermekének segélyezését addig hátrányban részesítették a többi segélyezett gyermekkel szemben.

A Szociális Reform négy főtörvénye a következő:

1. *A balesetbiztosítás.* Ez a munkaadóra hárítja, termelési költségek címén, a munka során adódó balesetek anyagi következményeit. Ide tartoznak a munka során keletkezhető bizonyos betegségek is. Ha a munkaadó fizetésre képtelen volna, úgy helyette a szakma többi munkaadói együttesen fizetnek. A baleseti biztosítás hatályba lép *táppénz* formájában, amely a munkabér 60%-át, de legfeljebb napi 4.75 dán koronát tesz ki, tartós munkaképtelenség esetén pedig az igényjogosult az évi fizetése 60%-át kapja *munkaképtelenségi járadék* gyanánt. Halál esetén a hátramaradottak nem járadékot, hanem egyszeri *segélyt* kapnak, amelynek maximális kiszámítási alapját évi 2100 korona munkabér alkotja. Felszólamlások szerve gyanánt létesítették a *Bálesetbiztosítási Tanácsot.*

2. *A munkanélküliségre szóló biztosítás* törvénye kiterjed a díjtalan hatósági munkaközvetítők szervezeteire, a munkanélküliek ellenőrzésére és a békéltető eljárásokra. Mindezek a szervek szoros együttműködésben állanak az államilag elismert munkanélküli pénztárakkal; ez utóbbinak tagjai csakis vagyontalan bérmunkások lehetnek, akiknek a bérmunka a főfoglalkozásuk és egyedüli jöve-

delmük. A pénztárakat a munkaadók csekély járuléka mellett a munkások, azután a község és az állam járulékai tartják fenn. Az új törvény az állam és község minimális járulékát minden, a munkásoktól befizetett 100 korona után az eddigi 49 koronáról 76 koronára emelte fel. Minél kisebb a pénztár munkásainak jövedelme, annál nagyobb a közpénzekből fizetett járulék és elérheti a 90%-ot is. A munkanélküliségi támogatás a munkabér $^2/_3$-ának felel meg, de nem haladhatja meg a napi 4 koronát a családfenntartó és a napi 3 koronát a nem családfenntartó munkások számára. A támogatás azonban csupán a pénztári tagság 12. hónapja után kezdődik és megszűnik, ha a tag az utolsó 2 év alatt 10 hónapig munka nélkül volt. Ez utóbbi rendelkezés alól a miniszter kivételt tehet. A munkanélküliség elleni biztosítást kiegészítő 1937 május 7-i törvény beszüntette a magánvállalatoknál a túlórák rendszerét.

3. *A népbiztositás:* a Szociális Reform leglényegesebb és legújszerűbb, az egész *világ figyelmét felkeltő* törvénye, az egész *21* és *60 év közötti lakosságot kötelezi* elismert betegpénztárak tagságára. A tagsággal együttjár egy kötelező és egyetemes balesetbiztosítás is. A betegpénztárak száma 1600. Betegség esetén díjtalan orvosi és kórházi kezelést adnak, azután anyasági segélyt és 26 hétig terjedhető táppénzt. Az állam minden vagyontalan pénztári tag után 2 korona kiegészítő járulékot fizet a pénztárnak és a betegségi szolgáltatások, táppénzek, üdültetések, fogkezelések negyedrészét átvállalja. Külön járulékot fizet az állam krónikus betegek után. A népbiztosítás 1936-ban 13.3 millió betegnapra terjedt ki, amiből férfiakra 5.1 millió, nőkre 6.6 millió és gyermekekre 1.6 millió betegnap esett. A betegpénztárak összbevétele ugyanebben az évben 71.2 millió korona volt, amiből a tagok 48.7 millió, az állam 18.3 millió és a községek 1.8 millió koronát fizettek *be. Nagyon fontosak* a *rokkantságot megelőző intézkedések és kezelések;* ezeknek érdekében az iskolai hatóságok és orvosok kötelesek bejelenteni, ha a munkaképesség csökkentésére alkalmas betegségek előjeleit észlelik. A népbiztosítást betetőzi az *öregségi vagy rokkantsági életjáradék; ez* a *60.* életévvel kezdődik és alapösszege a feltételeknek megfelelő házaspároknál évi 1086 korona a fővárosban, 912 korona a vidéki városokban és 702 korona a falvakban. Egyedülálló vagy a feltételeknek meg nem felelő férfiak évi 732, illetve 606 vagy 468 korona alapösszeget, nők 678, illetve 564 vagy 432 koronát kapnak évi alapösszegül. Ez az alapösszeg az árindex alapján változik és különböző pótlékokkal növelhető. Aki 60. életévét meghaladó korban veszi csak igénybe ezt a járadékot, aránylagosan magasabb összeget élvez. 1937-ben az öregségi járulékot élvező egyének száma 142.000 volt, ebből 21.000 házas egyén. A 65. éven felüli lakosságból a férfiak 46%-a és a nők 56%-a részesült benne. Az 1936-37. évben öregségi járadék címén 83.3 millió korona került járadék gyanánt kifizetésre, amiből 69.9 millió volt az alapösszeg, míg a pótlékok 3.1 milliót tettek ki, az aggok otthonában kifizetett összegek 7.3 millió koronát, a betegápolás pedig 3 milliót.

4. *A közületi gondoskodás* törvénye azoknak a rétegeknek az életszínvonalát kívánja biztosítani, amely rétegek a fentiekben említett három biztosítási törvény egyikének hatálya alá sem esnek. Ez a törvény 41 addig hozott törvényt helyettesítve, nem kevesebb mint 335 pontban szabályozza többek között a magánszemélyek eltartói, illetve fenntartói kötelezettségét a hatóságok előtt gyermekeikkel szemben stb., azután szabályozást nyer a törvényben az eltartás, illetve ellátás módja és jogosultsága. Ilyen gondoskodásra csak dán állampolgár jogosult – kivéve, ha az idegent nem bocsátják vissza hazájába, mely esetben a külföldi szintén megkapja az ellátást. Az állam $^2/_3$ részben viseli az e törvényben lefektetett közületi gondoskodás költségeit, amelyre a rászorultak az állandó lakhelyen jogosultak. A törvény rendkívül részletesen foglalkozik a gyermekekről vald gondoskodással, nevelésre kiadott vagy nevelt gyermekek helyzetének szabályozásával. Ha a családi kör nem alkalmas a gyermek kellő szellemben való felnevelésére,, *gyermekvédőbizottság* veheti át annak felügyeletét; ez minden községben fennáll a *Gyermekvédelmi Országos Hivatal* főfelügyelete alatt. Az apa vagy anya kötelező nevelési járulékát az ilyen gyermekek esetében a községis kiegészítheti, árvák esetében szintén járulékot fizet. !936-37. évben 39.020 házasságon kívül és 17.927 házasságból született gyermek részesült nevelési járulékban s annak befizetésében 41.305> illetve 10.753 arra kötelezett személy bírt 43.7, illetve 28*2% részesedéssel. A fennmaradó 6.5 millió koronát az állam és a községek viselték. Ugyanebben az évben 9171 özvegyasszony 18.929 gyermek és 2041 özvegyember 5321 gyermek részére nyert támogatást. A támogatott árvák száma 839 volt. Az állam részesedése 3*8 millió koronát *tett* ki. Oly felnőttek részére, akik különleges betegségben vagy fogyatkozásban szenvednek (vakok, siketnémák, elmebetegek, tüdővészesek), segélyek és állandó elhelyezés vagy felügyelet költségei címén közpénzekből 32*9 millió volt a kifizetés. A törvény alapján eltartást vagy támogatást élvező személyek száma ugyanezen évben 82.838 volt, községi segélyt nyert választójoga megtartásával 179.262, annak elvesztésével 8741 személy és szegénygondozásban 4711 személy részesült. Az erre a három kategóriára eső kiadások összege 49.8 millió, 5.9 millió és 2.3 millió volt.

A munkásvédelem terén 1919 óta bevezették a *nyolcórás* munkanapot, egy évvel később betiltották ar éjszakai munkát a sütődékben. 1921-ben törvénnyel szabályozták a *háztartási alkalmazottak jogi helyzetét* és védelmét. Egyben megfelelő kiképzésükre és munkanélküliségük esetén való elszállásolásukra külön otthont létesítettek könyvtárral, zeneteremmel, különböző elméleti és gyakorlati tanfolyamokkal. Két évvel később a 14 éven aluli egyének felfogadását tiltották el az országhajóin, továbbá a 18 éven aluli fűtők vagy szénhányók alkalmazását, és rendezték a tengerészek bérfizetésének, úgyszintén betegség esetén kezelésüknek biztosítását. 1932-ber* jelent meg az üzletek vasár- és ünnepnapi kötelező zárvatartásának törvénye. 1937-ben törvénnyel szabályozták az üzleti és üzemi alkalmazottak fizetéses szabadságát, amely évenkint minden, az üzemben eltöltött hónapután egy hétköznap és ez egyfolytában töltendő ki a május 2 és szeptember 30 közötti időszakban. Ugyanekkor hozták a *tanonctörvényt*, ez a tanoncok tanulási idejét, a nekik nyújtandó ellenszolgáltatást, betegellátásukat és a szerződő felek kötelezettségeit szabályozza.. A törvény betartásának ellenőrzésére minden szakmának megvan a maga vegyesbizottsága, csúcsszerv gyanánt pedig a *tanonctanács* szerepel. 14 éven aluli egyének egyáltalán, 14-18 közöttiek pedig éjjel nem foglalkoztathatók. Ezzel szemben Dánia nem ismeri a nők éjjeli munkájának tilalmát, mert ez rést ütne a férfiakkal való egyenlőségük elvén. 1915 óta a nőknek az országgyűlésre való megválasztását törvény biztosítja. 1938-ban törvényben fektették le a magánalkalmazottak és munkaadóik viszonyát is.

A munkaadók egyesüléseinek csúcsszerve az 1896-ban alakult *„Dansk Arbejdsgiverforening”* Ez 1937-ben 175.000 munkást foglalkoztatott. A munkásszakszervezetek csúcsszerve „De *samvirkende Fagforbund”* két évvel később alakult meg. Békéltetőszerv 1910 óta.

áll fenn. 1937-ben két törvény jelent *meg* a lakásbérlők és üzemi bérlemények védelmére.

A többi skandináv országhoz hasonlóan Dánia is a prohibició rendszerét vette át. Törvényes tilalom ugyan nem létesült, de a szeszárusítás és fogyasztás erős korlátozások alatt áll és nagy az alkoholellenes egyesületek tagjainak száma (i93i-^ben 120.000). 1933-ban a kormány külön szervet létesített a belügyminisztériumban *(„Aedruelighedskonsulent")* az alkoholellenes mozgalom vezetésére. Mindezek hatásaképen a háború előtt 100 lakosonként 6*75 litert kitevő szeszfogyasztás most 2.5 literre csökkent.

1934 óta törvényben szabályozták a kivándorlási iroda szervezetét a kivándorlók támogatására és kivándorlásuk után való nyilvántartására.

Szende Zoltán